

DEEL II

DE TOPONIMIE

I. ALGEMEEN OVERZICHT

Dr. D. P. Blok vestigde reeds de aandacht op het nut, dat de toponimie oplevert voor de ontginnings- en de nederzettingsgeschiedenis in het algemeen, en voor een dorpsmonografie in het bijzonder (Naamkunde 1973, p. 223-243). In dit verband wijst schrijver naar M. Gysseling en andere toponymici. Ook voor ons bracht de studie van de plaatsnamen van Westkapelle (W) en van Ramskapelle (R) opnieuw interessante aspecten van de streekgeschiedenis aan het licht. Daar de genoemde twee gemeenten zeven eeuwen lang elk een afzonderlijke entiteit gevormd hebben, rangschikken we de toponiemen in twee afzonderlijke registers. De studie van die namen loopt, evenals het eerste deel van ons werk, tot omstreeks 1914.

Een groot aantal toponiemen exciperen we uit documenten, die De Flou en andere zoekers niet of slechts gedeeltelijk geraadpleegd hebben. De voornaamste van de bedoelde bronnen zijn louter topografisch: de ommeloper van Reigaarsvliet uit 1447 en die uit 1576; idem van de kerk W uit 1553; idem van Greveninge uit 1602; idem van de parochie R uit 1728; de kaartenverzameling Mestdagh; idem van de Blankenbergse Watering; idem van RAB. Ook in de volgende documenten ontmoeten we verscheidene plaatsnamen: het Cartularium van de St.-Kwintinsabdij uit 1324; het archief van SD; de rekeningen van Reigaarsvliet en van Greveninge; idem van het Brugse Vrije, van de stad Brugge, van de kerk van W en R, van de parochie W en R; het archief van de gemeenten R en W.

Verder zijn er enkele topografische documenten, die De Flou en Opdedrinck ook al gebruikt hebben. Tenslotte wijzen we erop dat De Flou enkele belangrijke bronnen geëxcerpeerd heeft, die men nu niet of moeilijk kan bereiken: de ligger van de kerk van W uit 1510 en die uit 1527; advertenties uit de 19e E; persoonlijke lijsten van toponiemen uit het begin van de 20e E; enkele cartularia. De plaatsnamen die De Flou uit die bronnen haalt, en die hij in W en R situeert, nemen we op zijn gezag over.

In zijn studie over W citeert Opdedrinck tientallen plaatsnamen (p. 11-20), die hij vooral uit de volgende bronnen haalt: de ommeloper van W uit 1674, handboeken van de kerk en van de Dis, en een lijst die hij ca. 1915 opstelde. Het is echter spijtig dat schrijver zijn, soms zeer nuttige, perceelsnamen niet situeert. Toch wisten we een aantal van die namen te lokalizeren met behulp van de kaartenverzamelingen. Verder vermelden zowel De Flou als Opdedrinck, verscheidene namen van herbergen te W en R uit het begin van de 20e E. Ook hier ontbreekt het situeren. We werden echter geholpen door een paar inwoners. Willy Theerens heeft meegewerkt om de dorpskom van W ca. 1910 te rekonstrueren. Alfons Seelen, Achiël Braet en Edgar Boerjan konden een aantal herberg- en perceelsnamen in W lokalizeren. Te R vonden we Maurice Westyn bereid om de dorpskom ca. 1910 weder samen te stellen. De genoemde en Charles Devlieghe situeerden de vele herbergen, die R in de bewuste periode

telde.

De toponimie van W en R verschaft allerlei gegevens over het uitzicht, de uitbating en de bewoning van een deel van de Zwinstreek. Elk afzonderlijk genomen lijken vele details weinig belangrijk, maar wanneer men die samenbrengt, dan bekomt men interessante resultaten. De landwinning bracht de termen *dijk, polder, watering*. Voor de onderdelen van het waterwegennet werden de volgende termen gebruikt: *Zwin, ede, sluis, ader, watergang, vliet, gat, kanaal*; voor de landwegen: *heerweg, heule, brug, dreef, stie, wegel, straat, steenweg*.

Na de indijking bouwde men talrijke grotere en kleinere landbouwbedrijven, die meestal (*hof*)*stede* genoemd werden. Een volwaardige hoeve omvatte gewoonlijk de volgende delen: een woonhuis, een ovenkot, een paardestal, een varkenstal, een wagenhuis, een (berg)schuur, een koestal of poest; vandaar de term poester (zie hst. 4, par. 2, en de toponimie van W nr 601). Het gebeurde wel meer dat een, meestal kleiner, bedrijf verlaten werd. Dan duidden de omwonenden het vervallen hoeveke aan met de naam van de laatste bewoner. Nadat de gebouwen helemaal geslecht waren, behield het perceel een toponiem dat bestond uit de bewuste persoonsnaam en de term hofstede. Ook andere percelen droegen de naam van een vroegere gebruiker of eigenaar.

In de twee registers komen tientallen namen van percelen voor. Een akker kon men aanduiden met de termen *maat, stuk, land*. Te R vinden we 7 maal maat, te W 5 maal; de term stuk 16 maal te R, 24 maal te W. Voor een omheinde weide gold aanvankelijk de term *bilk*. Te R vinden we 14 maal bilk, te W 15 maal. Sommige namen wijzen op de vorm van het perceel. Te W: Bijl, Dikbalg, Eiland, Kapmes, Kort Claeys Gemet, Kreupel Jantje, Krom Stukje, Kromme Stringen, Lange Jufvrouw, Ra-

foelstuk, Staartje, Tasse, Zwaluwstaart. Te R: Groot Stiershoofd, Ketelare, Krom Stuk, Krom Maaiken, Kromme Krane, Lang Stuk, Strepe, Tasse. Andere bedoelen de oppervlakte. Te W: Acht Gemeten, Kwade Vijf Gemeten, Kwade Vijf Lijnen, Kwade Zeven Lijnen, Tweeëndertig Gemeten, Vier Gemeten, Vierentwintig Gemeten, Vierenvijftig Gemeten, Vijf Gemeten, Vijf Gemeten met de Put, West Negen Gemeten, Zes Gemeten. Te R: Kwaad Gemet.

Sommige namen zinspelen op de begroeiing. Te W: Biezenbilk, Braambeierhoek, Braambilk, Braamhut, Copsboomgaard, Dorpboomgaard, Essendreef, Hoge Boom, Noordboomgaard, Pereboomstuk, Philips Boomgaard, Plompaart, Populierenstuk, Rietmokke, Rotelare, Schaapbraak, Schapegras, Slederstuk, Vageland, Zuidboomgaard, Zwijneboomgaard. Te R: Biezemaat, Boombilk, Bos, Doornbilk, Erwtensstuk, Grote Boomgaard, Olmstuk, Wissepanne, Woeste Boomgaard. De toponimie van R leert dat een deel van het grondgebied uitgeveend of uitgebakken werd: Baselare, Biezemaat, Brugse Tegelrie, Bultebilk, Gemeen Hooigras, Kromme Krane, Licen Moer, Meers, Neringhoek, Puiteweide, Putten, Smouts Moer, Steenmaat, Steenoven, Steenovenbilk, Tegelrie, Zeuge.

In vroegere eeuwen werd veel meer schapen gefokt dan nu, vooral omwille van de wolproductie. De kudde beschikten trouwens toen over meer terreinen om te grazen: de braakliggende percelen; de brede graskanten van de heerwegen; de begroeide dijken; de schorren van de overblijvende Zwinmonding. Te W zijn de volgende toponiemen met de schapenkweek verbonden: Geltestuk, Geltewacht, Hof ter Kalvekete, Lammerhoek, Schaapbraak, Schapenbrug, Schapendreef, Schapengras, Schapenhof, Stelle, Cardinaels Land (nr 601); te R: Groot Pronkenburg. Het is best mogelijk dat

ook op andere hoeven een stelle gestaan heeft; b.v. het Hof ten Poele en het Palinghuis te W, het Klokhof te R. We beschikken echter niet over geschreven bewijzen.

In een landelijke gemeente waren vroeger de volgende ambachtslieden en neringdoenden de belangrijkste : de molenaar, de smid, de wagenmaker-timmerman, de brouwer, de herbergier-winkelier. De bedrijven van deze personen bleven echter niet steeds op dezelfde plaats gevestigd. Om het bedoelde aspekt van de ekonomie van een dorp te kunnen volgen, verzamelen we alle molens, smissen, wagenmakerijen, brouwerijen en herbergen in de toponimische registers. De vijf zojuist genoemde termen vormen weliswaar niet altijd geldige toponiemen, maar onze methode laat ons toe om, voor zover we over attestaties beschikken, na te gaan waar de bedoelde bedrijven stonden, en welke er tegelijk werkten.

Behalve de boven vermelde termen dienden nog de volgende namen om een afzonderlijke woonplaats aan te duiden : *huis, hof, werf, burg, kete, kot*. Onder allerlei invloeden verschenen ook de termen kerk, kapel, pastorie, kapellanie, kosterie, school, en zelfs fort. De naam *dorp* slaat op gegroepeerde bewoning; een *hoek* is een deel van het grondgebied. De talrijke herbergen droegen meestal een naam. Toen in het vierde kwart van de 19e E een stroom van meestal franstalige toeristen over W naar Knokke begon te reizen, ontkwamen ook de herbergnamen niet aan de druk van de nieuwe klanten. Tot zover vonden we in de periode vóór 1914 vier franstalige namen : Café de la Station, Café du Tram, Duc de Brabant, Voyageur.

Boven wezen we er al op dat De Flou een groot aantal plaatsnamen te W of te R situeert. We konden de meeste bronnen, die De Flou geëxcerpeerd heeft, zelf raadplegen. Na dit onderzoek houden we te W \pm 270, en te R \pm 90 toponiemen over, die we als geldig kunnen beschouwen. Daarnaast haalden we uit de bronnen, die De Flou of zijn helpers niet konden excerpere, te W \pm 320, en te R \pm 140 plaatsnamen. Daarbij voegen we te W 10, en te R 2 waardevolle toponiemen, die De Flou uit thans onbereikbare dokumenten gehaald heeft.

De namen van polders, dijken, wegen, waterlopen en wijken staan voluit op de kaarten. Elk perceel dat we kunnen lokalizeren, wordt met zijn volgnummer uit het alfabetisch register aangeduid. In de kommentaar vermelden we het begin van de watering, waarin de bedoelde plaatsnamen te vinden zijn. Op de kaarten staan de nummers van de beginnen van de betreffende drie waterschappen, nl. Reigaarsvliet, Greveninge en Volkaartsgote. Overal waar het mogelijk is, geven we ook het kadasternummer van de percelen.

Te R ligt Sektie A aan de oostzijde van de lijn Ramskapelse Straat-Heistse Steenweg, en Sektie B aan de westzijde. Te W bevindt Sektie A zich aan de noordzijde van de lijn Kalvekedijk-Legervaart; Sektie B zit tussen de Legervaart en de Sluise Steenweg; Sektie C tussen de Cantelmolinie en de Rijksgrens; Sektie D ligt ten zuiden van de Sluise Steenweg en ten oosten van het Oud Zwin A; Sektie E steekt tussen de genoemde waterloop en de lijn Brugse Steenweg-Heerweg; Sektie F ligt ten westen van de bedoelde lijn.

II. TOELICHTINGEN BIJ DE KAARTEN

De negen kleinere kaarten dienen om, ofwel de evolutie van de landwinning te schetsen, ofwel de wijzigingen in het afwateringsstelsel aan te tonen, ofwel de ontwikkeling van een paar delen van het grondgebied te rekonstrueren. Bij nr. 1 behoort een afzonderlijke legende. Op de nrs. 2 tot 9 verwijzen de cijfers naar de twee toponimische registers, de letters en de tekens naar de legende bij de kaarten 10 en 11.

Kaart nr. 1 :

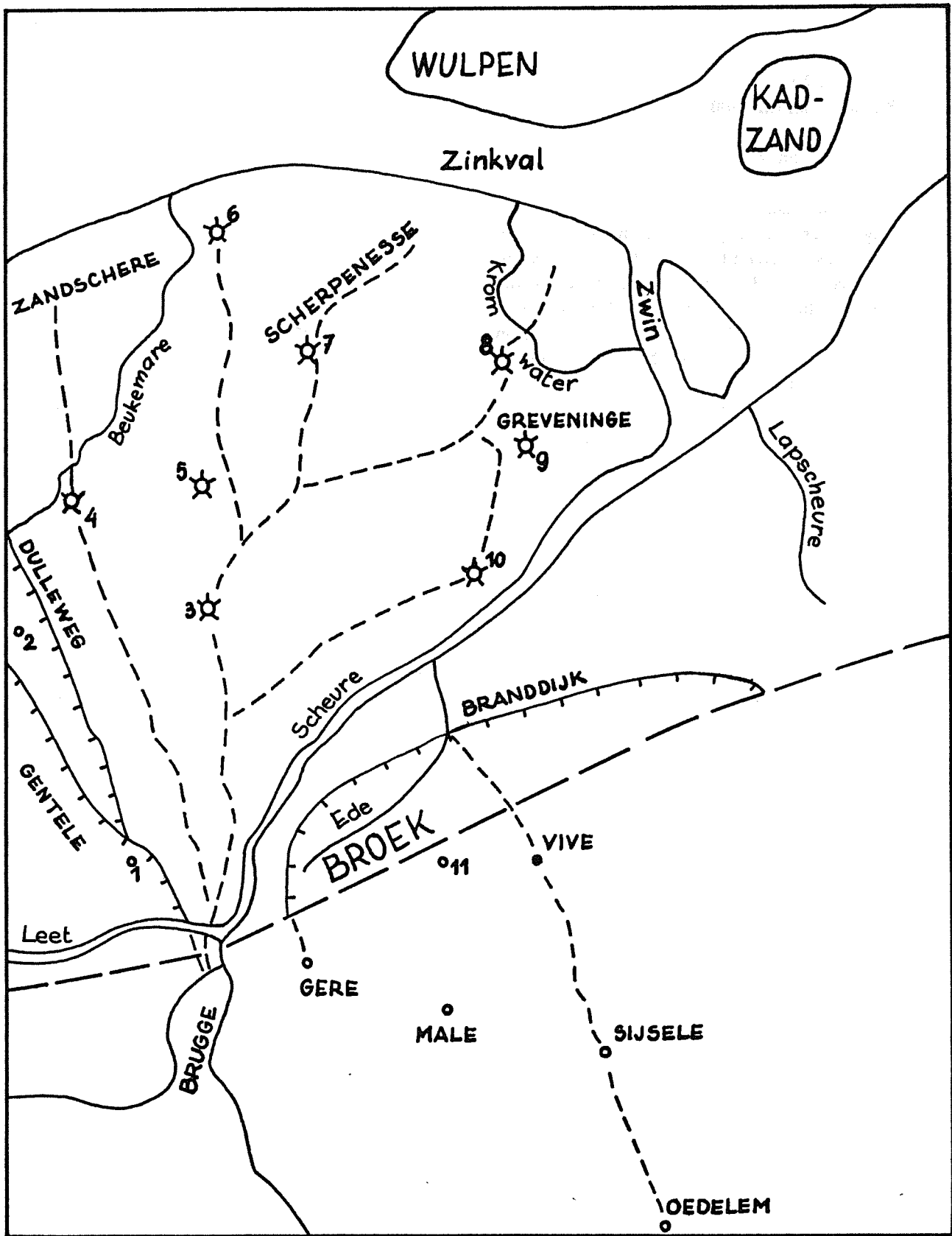
De Vlaamse kustvlakte ca. 1060

(Schaal : 1 cm = 1 km)

De landwinning is gevorderd tot de Dulleweg en de Branddijk. De vaarweg van Brugge naar de Zinkval is nog open. We situeren een paar kreken. Door de schorren lopen schapewegen naar de bestaande vluchtheuvels.

Legende :

1. Hof ten Poele
2. Hof te Kleihem
3. Dudzele
4. Lissewege
5. Kathem
6. Ruge
7. (Ramskapelle)
8. (Westkapelle)
9. Ten Doele
10. (Oostkerke)
11. Hof ten Broeke

Kaart nr. 2 :
Reigaarsvliet ca. 1500

(Schaal : 1 cm = 100 m)

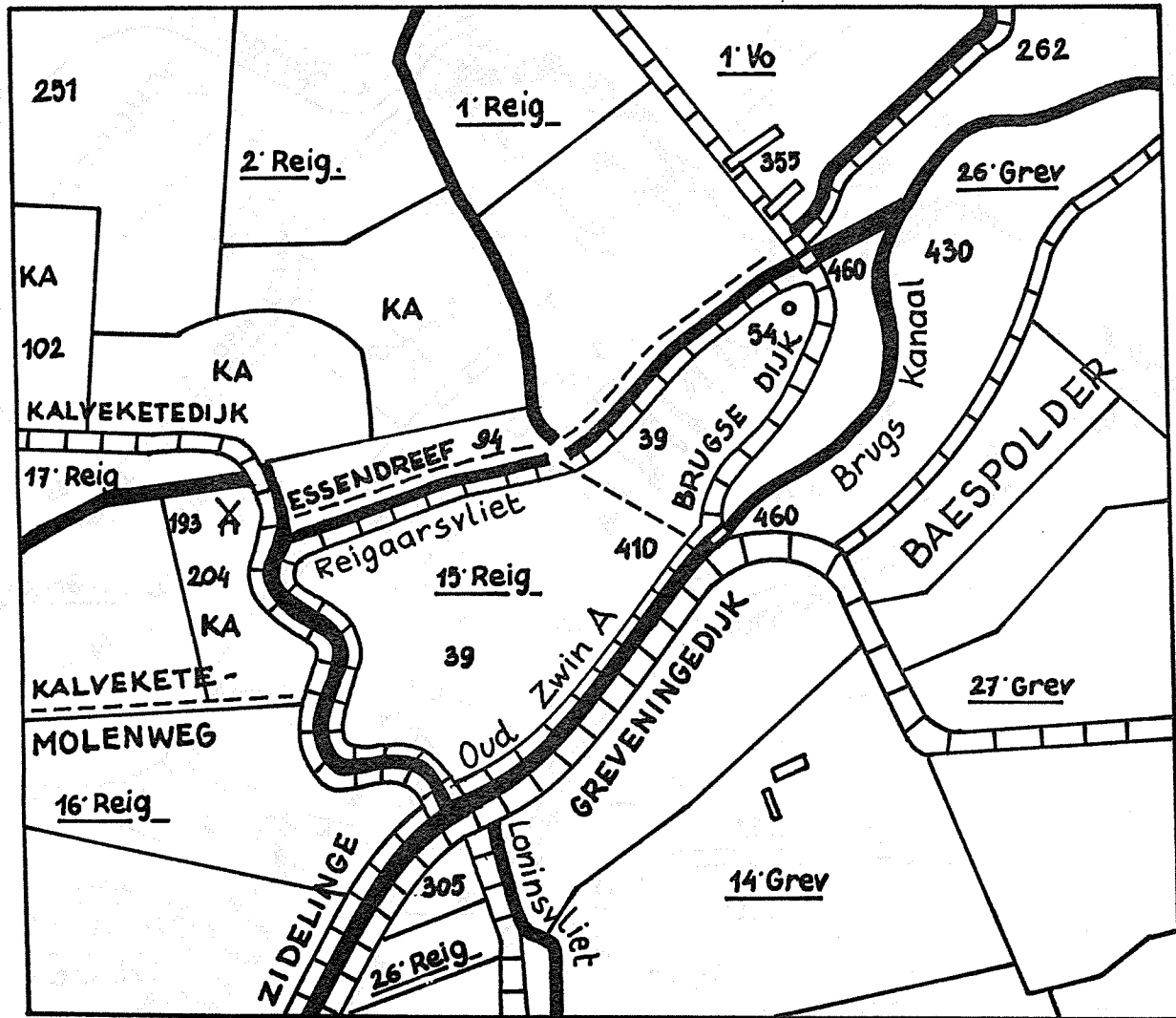
De Graafjansdijk vormt een gesloten zee-
ring, sedert de Reigaarsvliet in 1422 bij het
Wit Huis afgedamd is. Het Gat van Raven-
stein is in 1493 gedicht, maar de Geul van
Reigaarsvliet blijft over in de Noord- en in
Tantspolder. Op de westzijde van het Zwin
groeien de schorren aan. De Sint-Annamolen
A staat op zijn plaats.

Kaart nr. 3 :

De omgeving van de Brugse Bilk ca. 1500

(Schaal : 1 cm = 50 m)

Aan beide zijden van de Brugse Bilk lopen de twee armen van het Oud Zwin A naar de Sluizen van Reigaarsvliet. De twee sluisjes zijn buiten gebruik geraakt, maar blijven ter plaatse (hst. 1, par. 10 en 13). De Kalveketemolen staat op zijn plaats. De Essendreef vormt de uitweg van het Palinghuis.

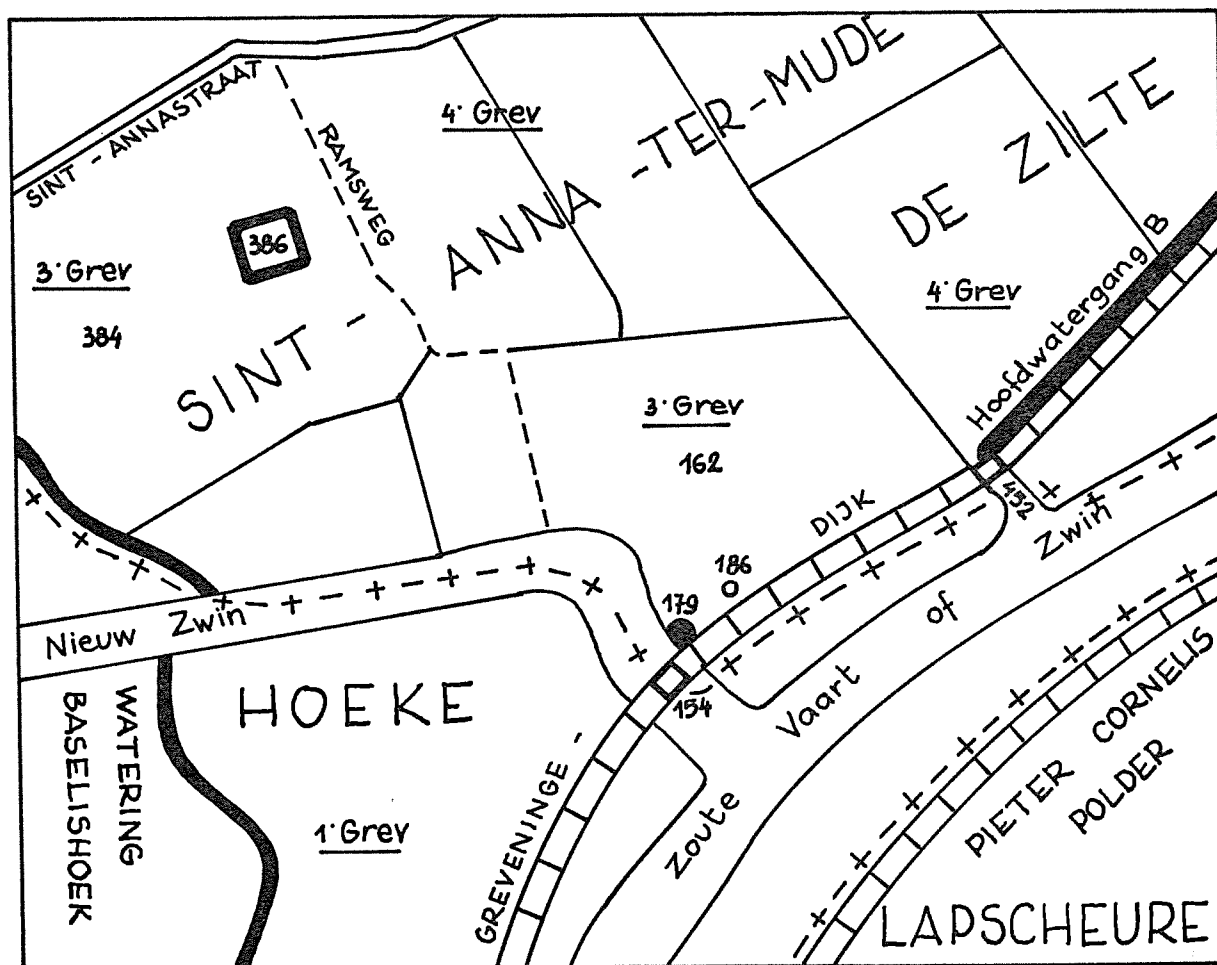

Kaart nr. 4 :

De omgeving van de Hoekesluis ca. 1540

(Schaal : 1 cm = 50 m)

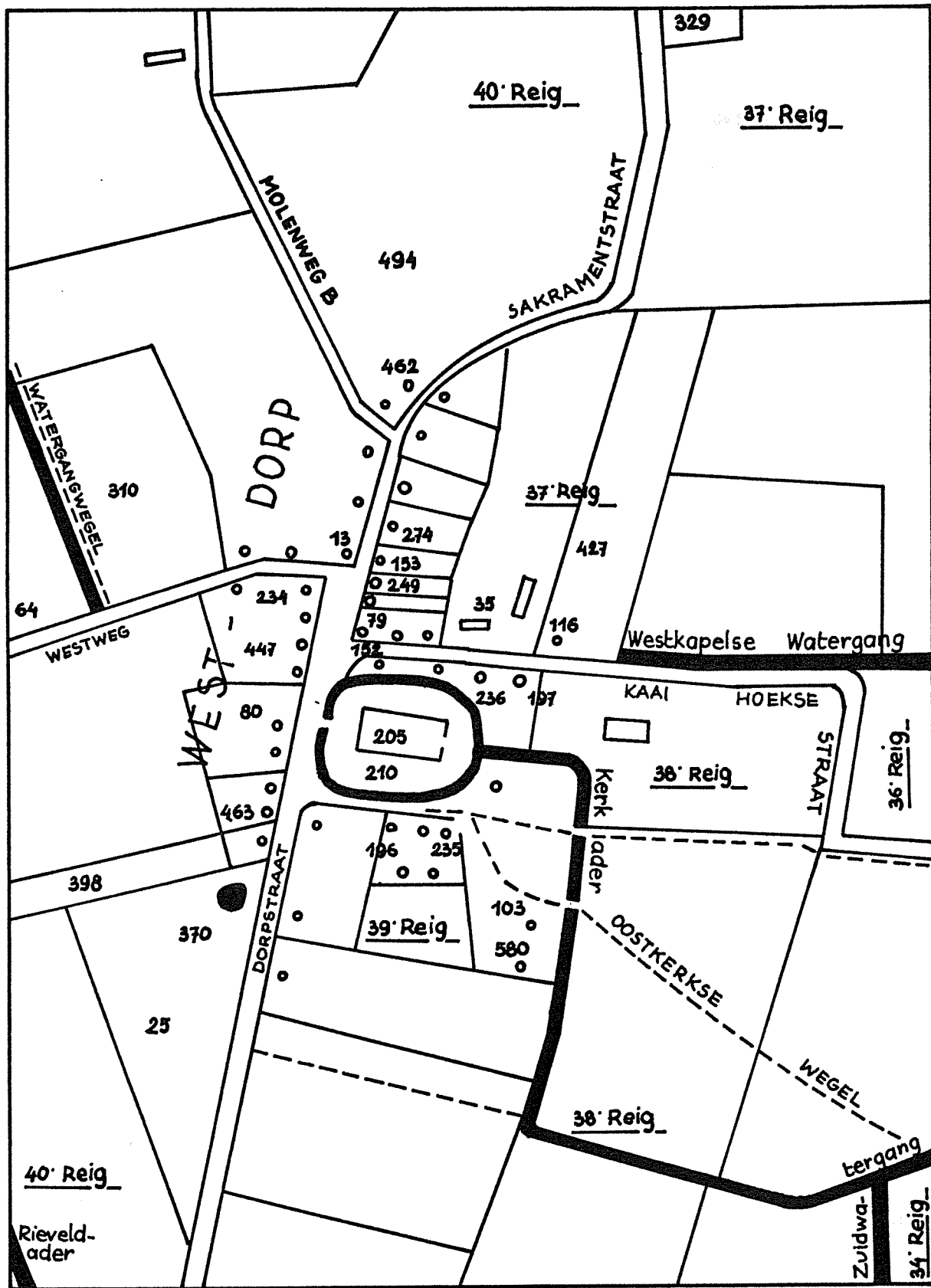
De Hoofdwatgang B voert het water van Greveninge en van de aangeslotene poldertjes naar de Sluis van Greveninge. Het Nieuw Zwin en de Hoekesluis vormen de weg, waarlangs de watering Reigaarsvliet naar het eigenlijke Zwin afvloeit.

Kaart nr. 5 :
Westkapelle ca. 1600

(Schaal : 1 cm = 25 m)

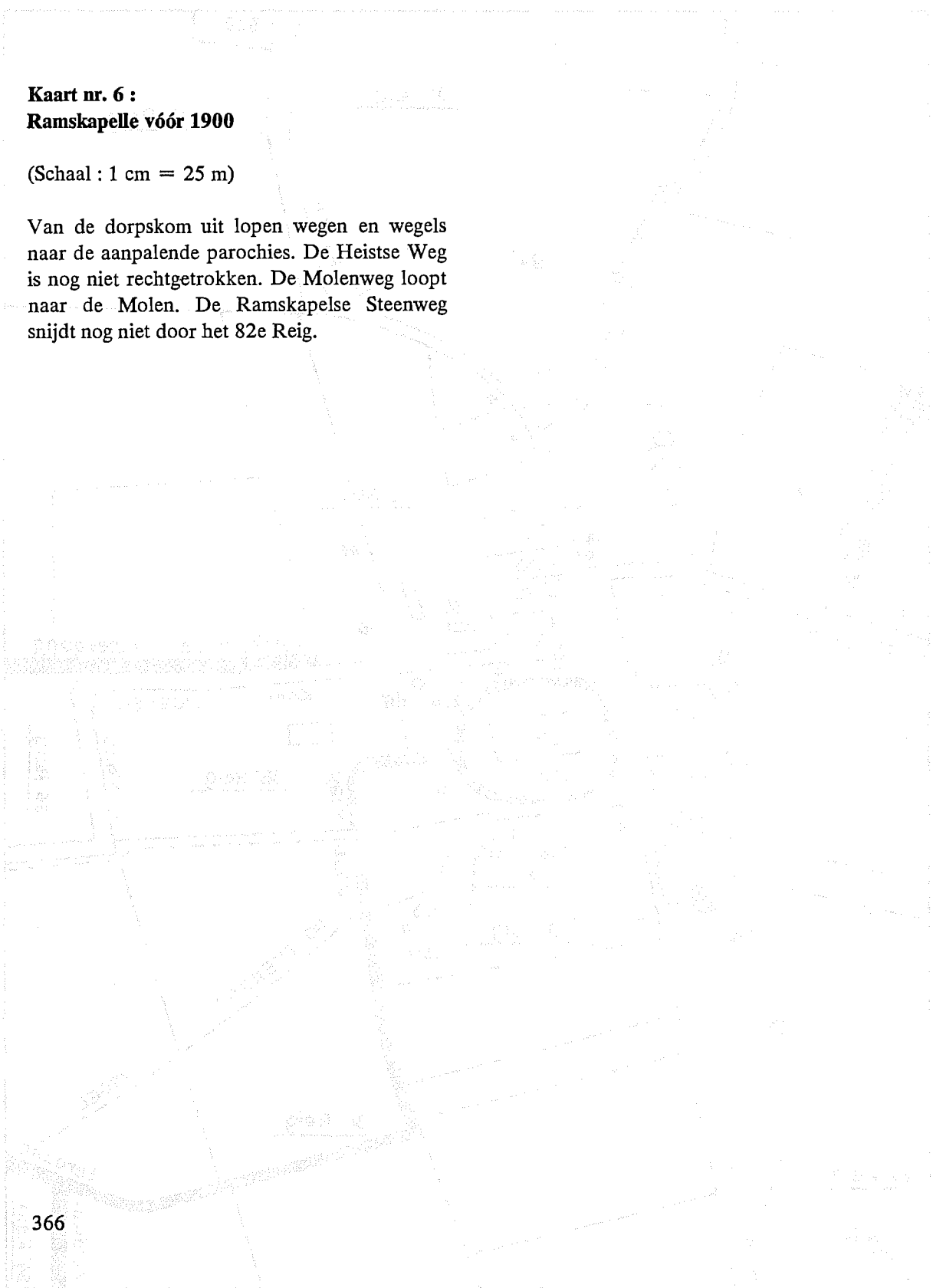
We trachten de omvang van de dorpskom omstreeks 1600 te bepalen. Rond het Kerkhof A loopt de Kerkader. De Kaai staat naast het Schuttershof. Van de Dorpstraat uit vertrekken wegen en voetpaden naar verscheidene richtingen.

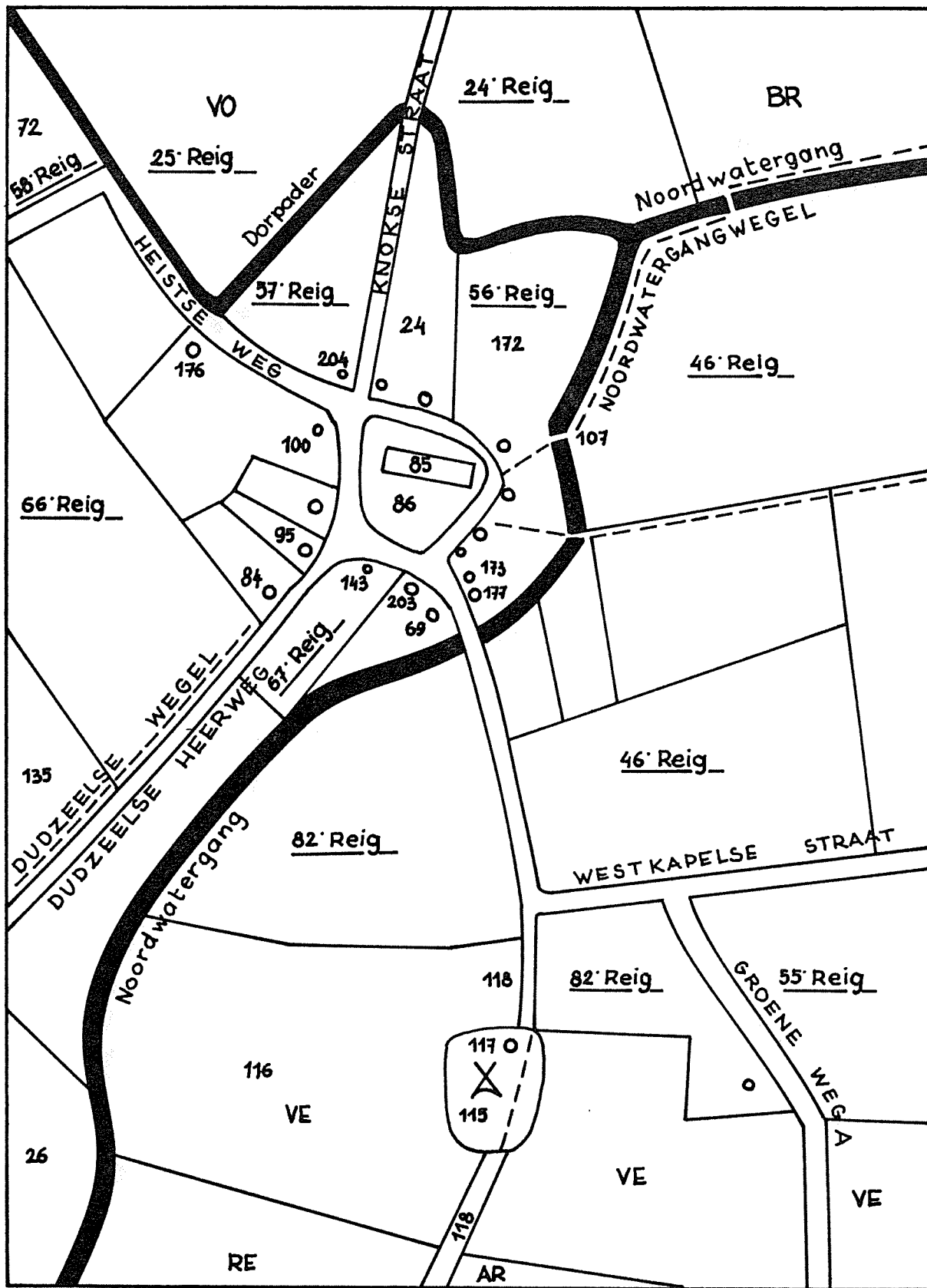

Kaart nr. 6 :
Ramskapelle vóór 1900

(Schaal : 1 cm = 25 m)

Van de dorpskom uit lopen wegen en wegels naar de aanpalende parochies. De Heistse Weg is nog niet rechtgetrokken. De Molenweg loopt naar de Molen. De Ramskapelse Steenweg snijdt nog niet door het 82e Reig.

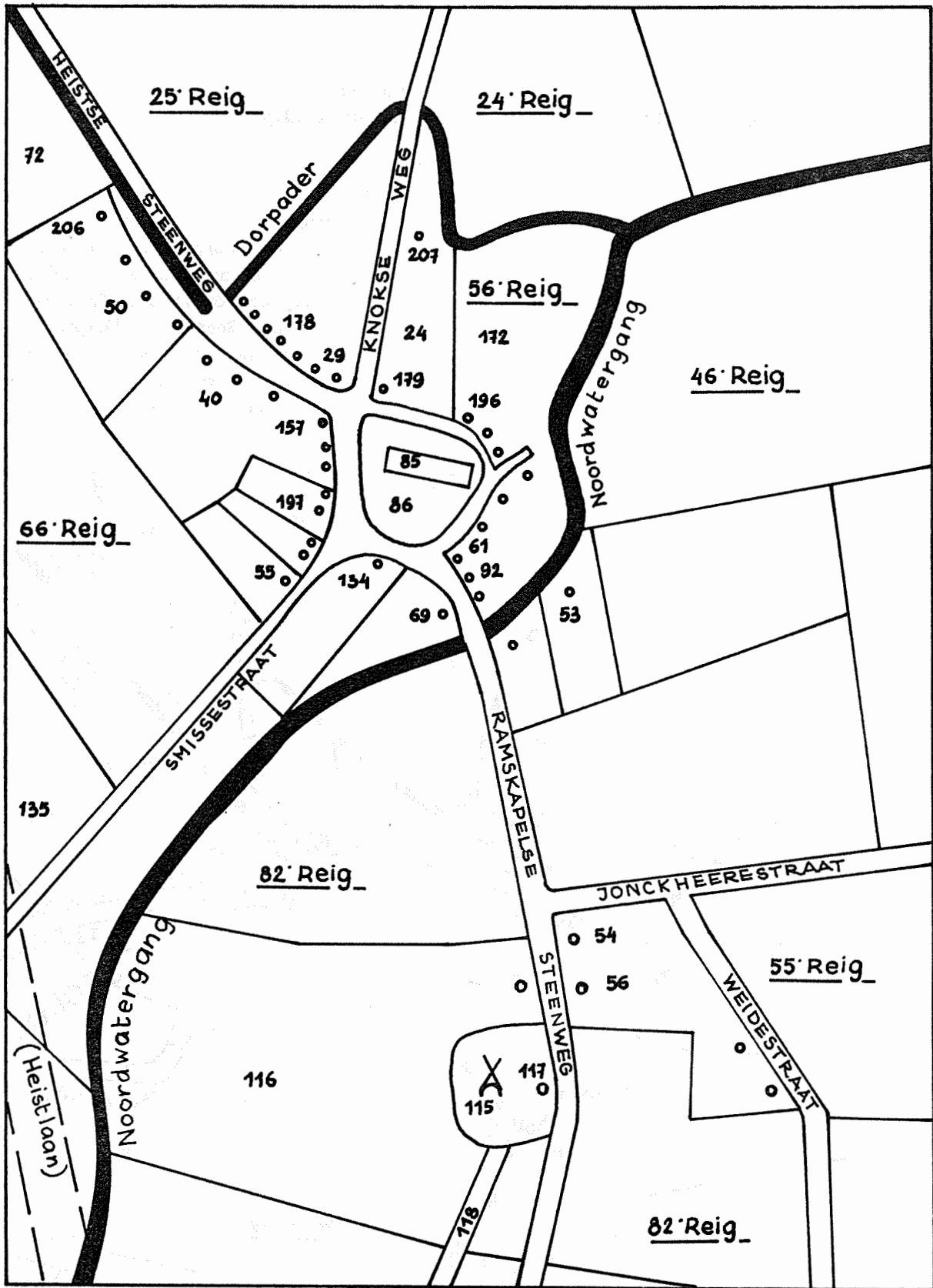

Kaart nr. 7 :
Ramskapelle ca. 1910

(Schaal : 1 cm = 25 m)

De Ramskapelse en de Heistse Steenweg zijn
aangelegd. We trachten de omvang van de
dorpskom omstreeks 1910 te bepalen.

Kaart nr. 8 :
De wijk Schapenbrug ca. 1910

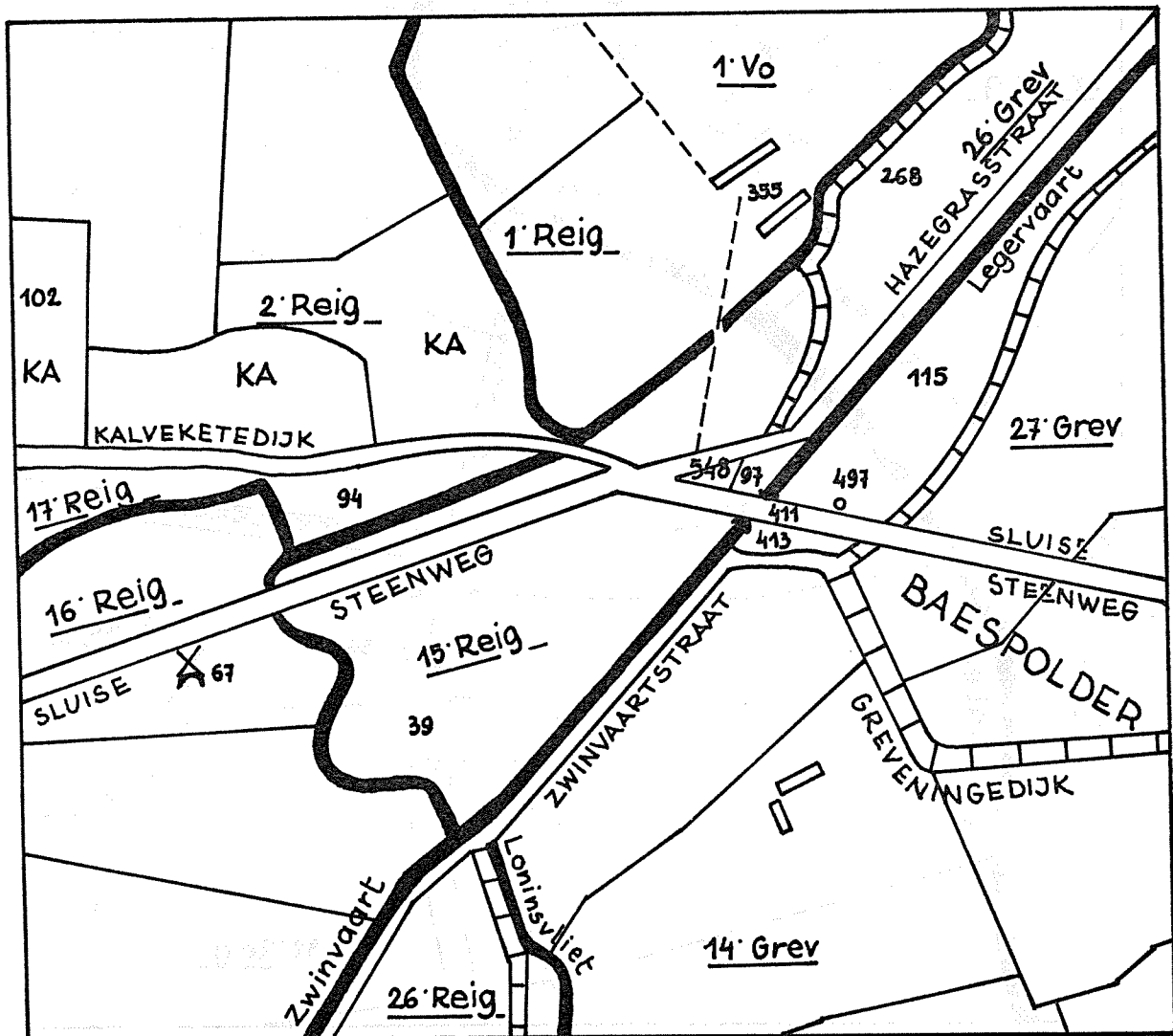
(Schaal : 1 cm = 50 m)

De Legervaart ligt op de plaats van de vroegere Reigaarsvliet. De Sluise Steenweg en de Hazegrasstraat zijn doorgetrokken. De uitweg van het Palinghuis is verlegd. Dewulfs Molen staat op zijn plaats. Rond de Schapenbrug B groeit een gehucht.

Kaart nr. 9 :
Westkapelle ca. 1910

(Schaal : 1 cm = 25 m)

De Knokse Steenweg, de Sluise Steenweg en de Hoekse Straat zijn doorgetrokken en geplaveid. De Kerkader is ingekort. De bewoning breidt zich uit langs de Moriaanstraat, de Knokse Steenweg, de Sluise Steenweg, de Dorpstraat en de Liefhebbersstraat. We tonen alleen de toponiemen die we konden lokalizeren, omdat het niet mogelijk is om alle toenmalige gebouwen te situeren.

Kaart nr. 10 : (achteraan in het boek)
**Toponimische kaart van Ramskapelle tot om-
streeks 1914**

(Schaal : 1 cm = 100 m)

In onze studie over de plaatsnamen bakenen we ons terrein af, zoals we dit reeds in de inleiding van dit boek gedaan hebben. Daaruit volgt dat we de volgende twee gewesten bij onze registers betrekken : 1. het deel van R dat bij Brugge gevoegd is; 2. het grondgebied van de vroegere parochie Mude, dat in de 17e E bij W geannexeerd werd.

Het is nodig dat de lezer goed de ligging van de beginnen en van de sekties instudeert, wil hij de toponiemen gemakkelijk op de kaarten vinden (zie ook de toelichtingen in de vorige paragraaf). We geven een voorbeeld te R : 20. BLOMMAART... B 372. Een perceel in het 60e Reig. Te W : 17. BIEZENBILK... D 234-38. Een perceel in het 26e Reig.

Om een praktisch doel, nl. opdat de kaarten nr. 10 en nr. 11 ongeveer hetzelfde formaat zouden krijgen, voegen we een deel van het grondgebied van W bij de toponimische kaart van R. De hoofdletters kunnen twee verschillende zaken aanduiden : enerzijds het gebied van een leenhof; anderzijds de kavels van de Godefrootspolder en van de Kommandeursplaat.

Kaart nr. 11 : (achteraan in het boek)
**Toponimische kaart van Westkapelle tot om-
streeks 1914**

(Schaal : 1 cm = 100 m)

Het westelijk deel van W staat op de kaart R.
Zie het kommentaar bij kaart nr. 10.

*Legende bij de toponimische kaart van Rams-
kapelle en Westkapelle (achteraan in het boek)*

AR	Hof te Arzele
Bas	Watering Baselishoek
BR	Hof ten Broeke
DO	Hof ten Doele
DU	Hof van Dudzele
DW	Diericx Vos Wal
GH	Goed ten Hecke
GI	Hof van Gistel
GR	Hof van Gramez
GU	Hof van Guisen
HR	Hof te Ramskapelle
KA	Hof ter Kalvekete
KL	Hof te Kleiheim
ME	Hof van Meetkerke
OP	Hof te Opschote
PO	Hof ten Poele
RE	Hof te Rezinge
RG	Hof te Reigaarsvliet
SP	St.-Pietersabdij
VA	Abdij van Vaucelles
VE	Hof te Veldegoed
VO	Hof van Voormezele
ZA	Hof ter Zale
ZE	Hof van Zedelgem
ZO	Hof te Zotschore